

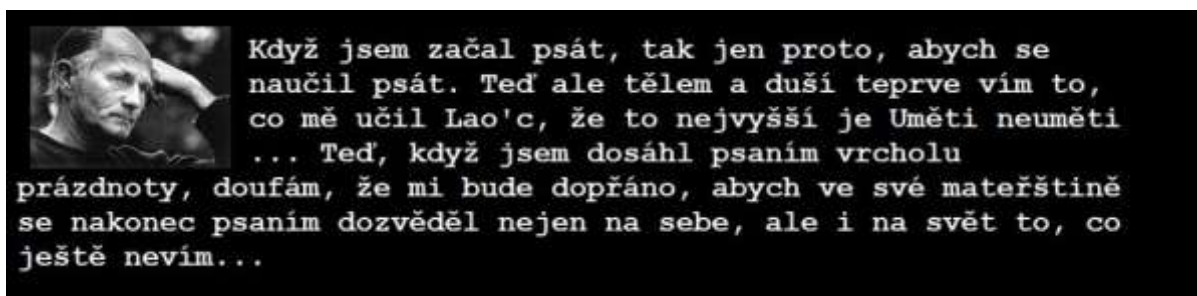
Blanka Kubešová: Sen o Bohumilu Hrabalovi

“Kříž vznikl průsečíkem čtyř světových stran, aby kdekoliv na světě mohl být na něj přibit nevinný člověk.” (B. H.)

Tak se mi na dnešek zdál sen...

Zdalo se mi, že mě zkoušejí a dělají nade mnou kříž obdivovatelé, kritici a znalci díla nejznámějšího a nejpřekládanějšího českého spisovatele a básníka Bohumila Hrabala. Probudila jsem se z toho celá sklíčená, protože i já jsem se do té chvíle považovala za milovníka a obdivovatele tohoto výjimečného prozaika, jednoho z nejvýznamnějších, a teprve teď ti znalci mě vyvedli z omylu a přesvědčili, že vlastně nevím zhola nic. Tiskli mi na rty pamětní minci, která příštího roku vyjde k autorovým stým narozeninám, jako abych už mlčela, že mými znalostmi by jeden propad a že to prostě suma sumárum není k poslouchání.

Seděla jsem v lavici vykázané zavrženým spisovatelům, Hrabal se mi pletl s jeho hrdinou či spíš spoluautorem strýcem Pepinem, „prostřáčkem božím“, který ty svoje texty ze sebe dávil bez souvislosti, bez pointy a tak pořád dál Hrabalovi rovnou do stroje, až z toho vznikly „**Taneční hodiny pro starší a pokročilé**“, experiment, který dosáhl dnes neuvěřitelného nákladu půl milionu výtisků, a ti znalci radostně pokyvovali hlavami – «Vždyť jsme to říkali, neví nic!»

V duchu jsem se utěšovala, že i Bohumil Hrabal několikrát propadl – a vždycky z češtiny – představte si! Jen s obtížemi dokončil v Nymburku gymnázium, kterému dělal svého času spíše ostudu a nakonec to korunoval prohlášením, že léta na gymnáziu byla léta ztracená. Před několika lety studenti dokonce odmítli pojmenování svého gymnázia po této autoritě a klenotu české literatury, no chápete to?

Ve dveřích stál Bohumil Hrabal osobně a ty jeho přese všechnu ironii laskavé, rozrazilově modré oči se usmívaly a nadšeně příkyvoval, že on to chápe, vždyť sám sebe považoval jen za „zabedněnce, ignoranta“ jak říká v jednom rozhovoru. Prostě za takové „kapesní zrcátko“ vagabundů a strejců z hospod, s nimiž se v

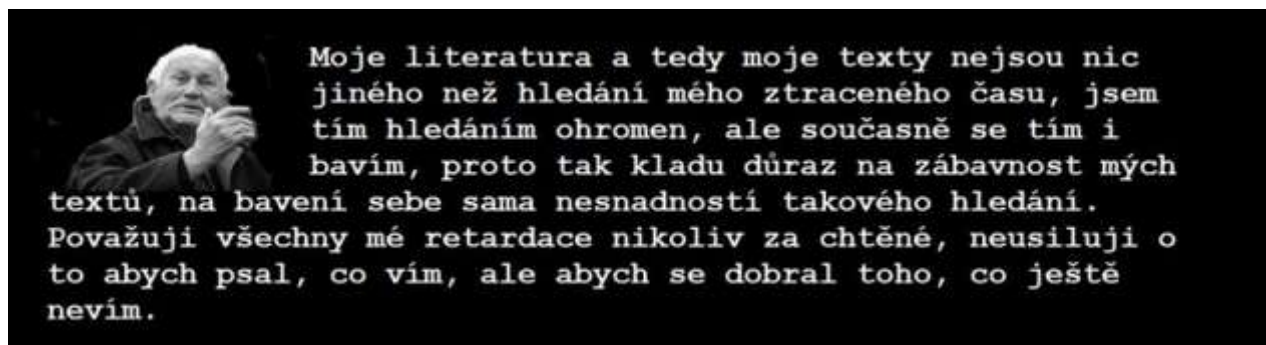
životě den co den setkával. Kapesní zrcátko... slyšíte tu pokoru? Tohle by si měli uvědomit všichni, kdo chtějí psát a také všichni, kdo si myslí, že Hrabalovi rozumějí. Ti páni kritici na mě ale jen nechápavě koukali a sborem pokřikovali – «Taková troufalost, taková opovážlivost, neví nic!» Hrabal, čelo poznamenané křižovatkou kolejnic a cest, na mne kýval, ať se jich nebojím, ať se nevzdávám, ať si naskočím do některého z jeho ostře sledovaných vlaků, že mě sveze do příběhu, který už na něj kýval někde za zatáčkou...

Nepřála jsem si už nic jiného, než spát, jenže sotva jsem konečně usnula, sen a strýc Pepin tu byli zas. Pepin těm svým textům říkal „protokoly“ a byl to proud lidové pravdy a moudrostí, ne-li přímo inspirovaný, tak hojně podporovaný pivem a rumem, a to všechno dohromady v něm vyvolávalo gejzír myšlenek, vzpomínek a situací z jeho života. Tomu gejzíru, té explozi asociací vévodily obrazy žen, na každé stránce aspoň několik, protože „*Měrou všech jeho věcí, hnací silou jeho života byla žena, ve všech možných fázích a pozicích (...).*“ Tady jsem byla konečně královnou parketu a hned jsem názorně dokládala, že to byly ženy a slečny mladé jako staré, krásné jako ošklivé, a ty všechny dohromady strýci Pepinovi lámaly srdce... Porota se netvářila právě přívětivě, tak jsem se zas honem dovolávala *Pohlavní zdravovědy páně Batisty*, spisku, jehož teoriemi a pravdami se Pepin téměř v každém Hrabalově díle zaklíná, a po těle mi vyrážely radostné, byť stydlivé pupínky. Nato si ti slovnutní páni pohoršeně zakrývali oči, nebyli si jistí, zda mají předat mravnostní policii mne nebo mistra osobně, a svorně pištěli, «*Taková nehoráznost! Neví nic!*»

«Udělejte větný rozbor», syčeli, a já jsem se potila v té lavici zavržených spisovatelů, před očima mi běžel film podobný tomu, který se pravděpodobně odvíjel v hlavě strýci Pepinovi, Hrabalově múze a pábiteli číslo jedna, ale byl tak rychlý, že nestačil všechny záběry souvisle komentovat, a se mnou se to mělo podobně. Ty obrazy mi naléhavě rostly před očima „*jak atomový hřib (...), někdy se i tento obraz štěpil a jako ohňostroj vybuchoval dalšími obrazy.*“ („**Utrpení starého Werthera**“).

Seděla jsem nad těmi nekonečnými monology a hledala – a nenalezala – podmět pohřbený někde v té lavině a kolotoči historek, v tom veletoku volných myšlenek psaných jednou nekonečnou větou bez odstavců, souvětí zabírala mnohdy celou stránku, kroutila jsem se nad nimi a dostávala bolení. Text byl nejen bez interpunkce, ale i bez logické stavby, i když to pouze zdánlivě. Když totiž Hrabal ze sebe tu odbočku, ten přemet, který ho právě napadl a který musel hned začerstva ze sebe zvrátit, když je ze sebe dostal, tak se zas ke své původní myšlence vrátil. Po vzoru surrealistů zde použil snad všechny svoje postupy, objevila jsem střih, montáž i koláž, objevila jsem i celou řadu podmětů, ale který

byl ten pravý? Jo, kdybych měla rozebrat „**Poupata**“, to by mi bylo hej, tady mají věty interpunkci a tudíž i podmět...

Útěchou mi bylo snad jen to, že i sám Bohumil Hrabal seděl po osmašedesátém v takové podobné lavici vykázaných spisovatelů. Nebylo to poprvé ani naposled, už v 59. byla výroba jeho sbírky povídek „**Skřivánek na niti**“ režimem zastavena a sazba rozmetána. Podobný osud potkal těsně před vydáním jak jeho „**Domácí úkoly z pilnosti**“, všehochoť esejů, rozhovorů a článků odrážejících dobu, tak „**Poupata**“, která šla rovnou do stoupy. Prvek autobiografičnosti je v nich už tak jasný, že by ho rozpoznal i slepý.

„(...) Touto knížkou podávám komentář k sobě i době, ve kterém jsem žil, (...), *Poupata pro začínající literáty, aby nikdy neztráceli odvahu, aby pořád psali (...)* pro sebe, pro svých pár přátel, pro tu paranoidní rozkoš ze psaní, když slyší, jak ten neúnavný pramínek hrká a hrká. (...)“ citovala jsem a nadšení ze mne jen bublalo.

Po „Poupatech“ už Hrabal nesměl publikovat vůbec. Tím se stalo, že jeho první tištěnou knížkou byly vlastně až v 62. roce „**Perličky na dně**“, za které byl odměněn Cenou nakladatelství Československý spisovatel. I v době umlčení Hrabalovy texty ovšem dál žily mezi lidmi, kolovaly v opisech, vycházely samizdatem, v pololegálních edicích i v exilu. Jeho lidský styl vyprávění a schopnost objevit tu „perličku na dně“ v každém člověku a v každé životní situaci mu otevřela brány do srdce lidí po celém světě.

«A co jazyk?» ptali se ti experti dál a už dopředu se uculovali.

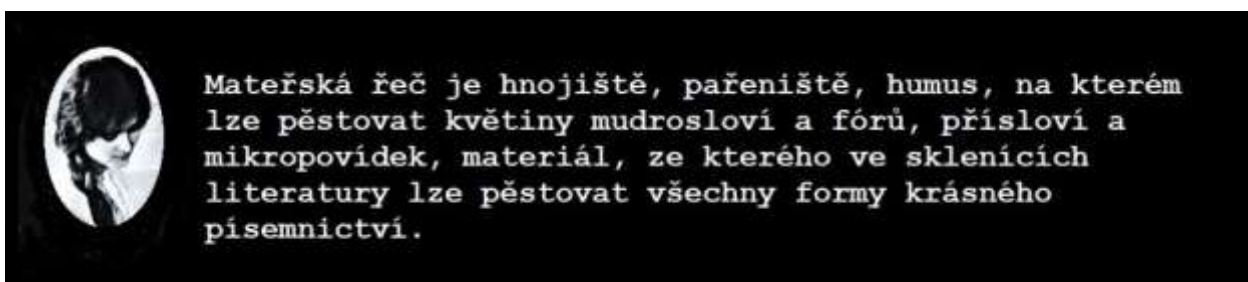
Jazyk převážně hovorový, často promíchaný slangem i poetismy a básnickými metaforami, občas drsný, jindy básnivě obrazný, okořeněný humorem a... Řeč se mi zadržla.

«Ano? Posloucháme!» pobídli mě a mnuli si ruce. Cítila jsem, jak rudnu až k uším a současně se – věk nevěk – připitoměle usmívám.

Okořeněný humorem a erotickými náznaky a milými... laskavými vulgarismy, vykotala jsem a myslela na všechny ty Hrabalovy zadnice, zadničky, kundičky a prdelky a před očima mi uháněly a křížovaly se „**Ostře sledované vlaky**“. Byla noc, jedna z mnoha temných nocí okupace a války ukázané v celé hrůze a nelidskosti, ale v lidech žily dál jejich lidské vášně a touhy, lásky a zklamání. Začínající výpravčí Miloš trpěl svým soukromým erotickým traumatem a výpravčí Hubička právě sázel na prdelku telegrafistce Zdeničce Svaté razítka i s datumovkou...

Tu páni kritici tázavě povytáhli obočí, jako že tohle už je trochu moc, to že je vrchol! Tady Hrabal podává objektivní pohled na válku, rozvíjí filozofickou myšlenku zbytečnosti a nesmyslnosti obětí a válečného utrpení, a já... já vybírám rozinky a z celé tragikomické novely ověčené filmovým Oscarem, připomínám přednostovo vrzající roztržené kanape?! Copak tady neumírá mladý hrdina příběhu, sice bez patosu, ale o to hrdinněji?

Nechala jsem je řečnit a myslela si svoje. Hrabalovy střety hrůzy s nadějí, jeho humor plný kontrastů a paradoxů, ta kombinace směšnosti, ironie a karikatury, jemného a černého humoru, který při tom všem zůstával vždy a vždycky laskavý a lidský, teď dohnaly i je, cítili se mojí poznámkou pohoršení a šokováni, asi jako když poprvé vyšly básnické eposy „**Bambini di Praga**“ či „**Krásná Poldi**“. Tehdy také překypující síla a spontánnost básnických obrazů byla něco tak nezvyklého, že připadala až obscénní a necudná, literární kritici si náhle nebyli jisti, zda některé ty výrazy nejsou žalovatelné, nebo zda autor nepatří na psychiatrii, ale to promluvila jen Hrabalova životnost a imaginace.

« Jazyk 5! A co takhle kompozice, styl, stavba? Co forma? »

Styl vlastní a výrazný, co nejvíc vizuální, založený na mluveném projevu, čímž vlastně navázal na rod Vladislava Vančury, i ten zápasil s konvencemi dosavadní prózy, na lidovou slovesnost Kubína nebo na Jaroslava Haška. Nevěříte? Tak schválně, na koho byste si typli: „Život lidský, poslušně hlásím, pane oberlajtnant, je tak složité, že samotnej život člověka je proti tomu úplnej hadr.“ No jasně, je to Dobrý voják Švejk, ale podoba tu je, ne?

Hrabalův humor nikdy nevysychal, žil ve všem, čeho se jenom dotkl. Jeho nový druh vyprávění se vyznačoval živelností, láskou k životu a lidem, lidovostí a pábitelským stylem s prvky mystifikace. Děj tohoto sběratele hovorů je většinou mnohohrstevný, v popředí zájmu stojí vždy a vždycky obyčejný člověk a komunikace s lidmi... odříkávala jsem vzdorně, a protože to pořád nebylo dost, přidávala jsem nové a nové přívlastky jako originální, neopakovatelný, fenomenální a osobitý. Hrabal mezi dveřmi na mě těma svýma modrýma očima dál mrkal, že mám pravdu a že se prostě nesmím bát.

A zdálo se mi... Porotci právě do široka otvírali pusy, aby vyřkli to svoje «Neví nic», kterým by mě už navěky odsoudili do lavice neumětelů, když tu se z šera za nimi něco vyřítilo, něco nestvůrného, nemohla jsem to hned rozeznat, ale pak... jak se přitímí protrhávalo, poznala jsem koryto vysloužilého lisu samotáře Haňti, dělníka ve sběrně starého papíru v „**Příliš hlučné samotě**“. Nejdřív ten lis, ta jeho nenažraná huba, sešrotoval balíky vzácných knih, slovníků a prvotisků a teď – a to už páni porotci křičeli hrůzou – že prý si dá na zub něco masitého...

Blanka Kubešová: Sen o Bohumilu Hrabalovi (2/2)

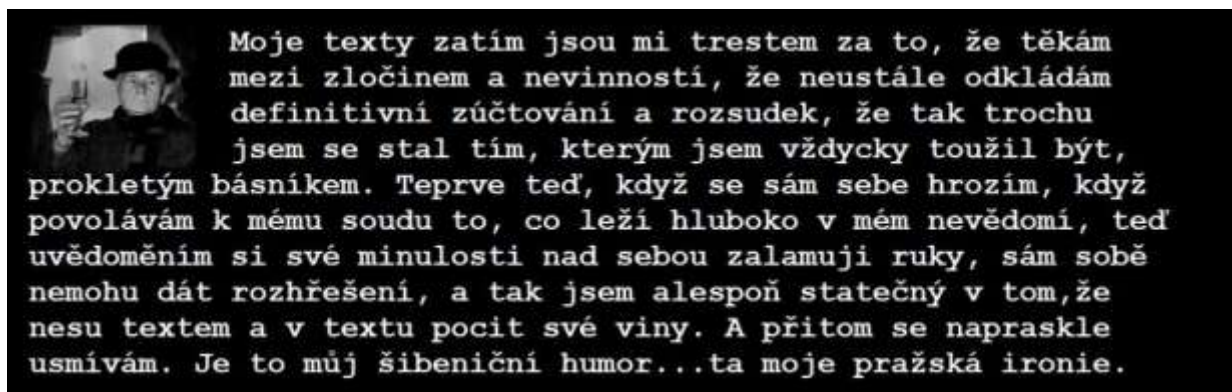
03.02.2013

Pábitelskou postavu Haňti, jeho vnitřní meditativní monolog psaný sonátovou formou, tuhle samomluvu, jež je vrcholnou autorskou výpovědí, prostoupil do poslední tečky Hrabal – básník. To on zachraňuje a čte vzácné knihy, to on bojuje s horami papíru skrývajících poklady ducha, to on se stále nachází na okraji propasti a sebevraždy, protože je vybaven viděním a odpovědností. Ten hloubavý, samotářský Haňť'a je mou láskou, jak taky jinak! Vzhledem k Hrabalově téměř pětiletému zaměstnání ve Sběrných surovinách ve Spálené ulici to znamená, že mou láskou je vlastně autor sám! Tak jako jiné texty, i tento několikrát přepracoval, což nejlépe dokládají jeho tři variace – první psaná apollinairovským veršem, druhá v hovorové češtině a třetí spisovným jazykem. Zdá se mi typické, že nejdříve museli novelu ocenit v zahraničí, kde byla zařazena mezi dvacet nejvýznamnějších literárních prací druhé poloviny 20. století a teprve se 13letým zpožděním se dostala i k českému čtenáři a konečně – konečně je považována za autorovo vyvrcholení.

«Vyjmenujte nám...»

No to snad ne?! Chci se konečně taky trochu vyspat, přece tu nebudeme sedět do rána?! Kdyby se všechny Hrabalovy knihy postavily do řady, byla by to fronta dlouhá prý třicet kilometrů, no já nevím, nikdy jsem to nepočítala, ale věřím tomu! Vždyť jen v českých zemích se prodalo víc jak tři miliony výtisků! Jeho

práce vycházely doma i v cizině, dokonce i světově uznávaná próza s filozofickým podtextem, „**Obsluhoval jsem anglického krále**“ musela vyjít opět nejdřív za hranicemi, než byla i u nás uznána za jeden z dalších Hrabalových vrcholů.

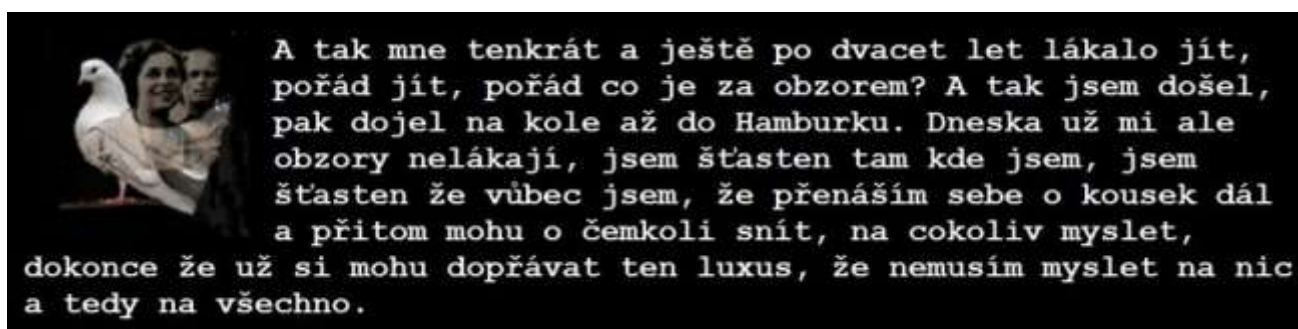
Zdalo se, že výčet díla nebude mít nikdy konec, porota mi dávala znamení, že to už stačí, ale teď konečně jsem byla ve formě a – koledovali si o to, nebo snad ne?! Jenže, nejsem pan Hrabal, jednou jsem se musela taky nadýchnout, a tak jsem konečně uznala, že vyjmenovat všechno stejně nemůžu a zmínit jen některé tituly by bylo nespravedlivé. Jsou tu přece ještě Hrabalovy básně jako třeba lyrická sbírka „**Ztracená ulička**“ nebo výbor z milostné korespondence, jsou tu jeho vzpomínkové prózy, především „**Postřižiny**“ a „**Městečko, ve kterém se zastavil čas**“ nebo „**Slavnosti sněženek**“, abych jmenovala aspoň ty nejznámější. Je tu i jeho biografická trilogie „**Svatby v domě**“, „**Vita nuova**“ a „**Proluky**“ a celá řada i menších a méně známých textů. Po roce 1989 k této autorské žni přibýly i politické komentáře psané z nadhledu let, některé skoro už z druhého břehu, propojené filozofickými úvahami, a další a další. Jedním slovem uragán.

Aby to nebylo jednoduché, vznikaly od mnoha prací neustále další verze, Hrabal přepisoval, montoval a stříhal... Některé motivy ho neustále pronásledovaly, čímž se stalo, že se s pár vyvolenými postavami setkáváme znovu, a to nejen v jeho textech, ale i v divadelních adaptacích, a především ve filmovém zpracování.

Nebyla k tomu nejvhodnější chvíle, ale musela jsem se smát, ten obrovský humor a umění objevit ho i tam, kde by ho člověk vůbec nečekal, od Hrabala převzal a, pokud je to možné, ještě zostril režisér Jiří Menzel. Slzy mi tekly proudem, do těch veselých se mísily i slzy hořkosti, ale ti kritici nevěděli, že se právě dívám na Menzlovy slavné Skřivánky na niti, film o osudech „politických provinilců“ uzamčený třicet let v trezoru, a ukazovali si na čelo. Natočený byl na motivy povídek „**Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet**“ a vedle syrového

obrazu 50. let předává i Hrabalův pohled na život, to očarování z jeho krásy a nezničitelnosti, i kdyby se režim sebevíc stavěl na uši a sebevíc se snažil utáhnout kohoutky k obyčejnému lidskému štěstí.

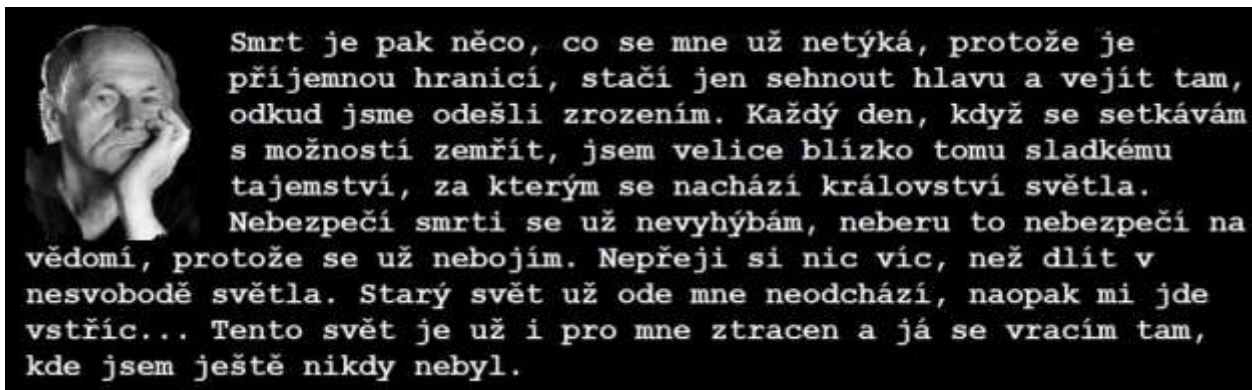
„Budete se divit, ale já (...) jsem svým psaním oslavil čtvrtý stav, všechny ty obyčejné, zdánlivě prosté lidi, kteří jsou mírou všech věcí a událostí (...)“, říká Hrabal. Jeho knihy byly přeloženy asi do 28 jazyků a obdržel za ně spoustu nakladatelských cen a vyznamenání doma i v cizině, v 80. letech, aby se režim udělal hezčí, i titul zasloužilého umělce, čestný doktorát a v 96. roce z rukou Václava Havla medaili Za zásluhy. Stejně tak se to mělo i s filmy. Ať už to byly Perličky na dně, Ostře sledované vlaky, Postřižiny, Slavnosti sněženek nebo Obsluhoval jsem anglického krále – seznam cen a vyznamenání, které obdržely, by byl na samostatné vyprávění. Přepisu do filmové podoby se dočkal i Hrabalův biograficky laděný „**Něžný barbar**“ (rež. Petr Koliha), stejně jako „**Andělské oči**“ (rež. D. Klein) a „**Příliš hlučná samota**“ režisérky Věry Cais.

«Nemá potuchy, neví nic!» rozhodli porotci a jeden po druhém se znaveně odebírali z učebny. Zůstala jsem sedět v lavici vykázaných spisovatelů, koneckonců tady bylo Hrabalovi vždycky nejlíp, a myslela na to, že ve svém nitru byl melancholikem. V jeho díle se sice setkáváme s názvy asi dvou set hospod, ale ani motiv sebevraždy není nikterak výjimečný, jak by se snad u autora s takovým smyslem pro humor mohlo zdát. Posuďte sami:

„Víte, to moje psaní je taková obrana před sebevraždou, jako bych tím psaním utíkal sám před sebou a od sebe (...) tím psaním se tak nějak léčím, tak jako se léčili katolíci zpovědí, tak jako se léčili židé u zdi nářků, tak jako se léčili naši předkové, že svoje tajnosti a obavy a hrůzy vyříkali do staré němé vrby...“ Ještě máte i po této autorově výpovědi chuť stát se spisovatelem? Pakliže ano, Hrabal k tomu podává skromný návod: “(...) Jel jsem do Jugoslávie k moři, och, tam byla vichřice, to šílenství přírody, který když se mužskému vrazí do poklopce, tak začne bejt spisovatel.” Podle tohoto návodu to nemůže být tak těžké, že?

Byl jiskřivý den, pondělí třetího února, roku 1997. Byl to den, kdy Bohumil Hrabal v pátém patře Ortopedické kliniky nemocnice na Bulovce krmil holuby...

Mrzlo a jaro se zdálo v nedohlednu. V učebně se napětím nedalo dýchat, a když jsem se vyklonila z okna, tleskl mi párek holubů křídly málem do tváře. Všechno rázem zmizelo. Vyklonila jsem se ještě víc a viděla, jak jeden z holubů padá střemhlav do ulice Na hrázi, přezdívané Na hrázi věčnosti, do náruče ženy Elišky zvané Pipsi... zatímco druhý odnáší Hrabalovu duši vzhůru... A vraťme se o den nazpět: Papež Jan Pavel II. ještě nemohl vědět, co se stane, přesto vyhlásil právě třetí únor jako Den zasvěcený Bohu. Náhoda, že?

Aby nezůstalo jen při té jedné, začala o půlnoci ze 3. na 4. února 97 stávka na železnici (cit. z kroniky Litoměřic).

«No vidíte, už jste zabrala», vzdychl poslední z těch znalců, kterého se mě přece jen zželelo a vyhodil mě na ulici. Šla jsem jako ve snách... Chtěla jsem napsat něco o díle B. Hrabala –jednoho z našich největších spisovatelů, ale dobře vím, že je to jen a jen... sen. Sen čtenáře. Sen o Bohumilu Hrabalovi.